

RENATURACIJA PONIKALNICE STRŽEN NA CERKNIŠKEM POLJU

// Jošt Stergaršek, Irena Likar

Pogled na **CERKNIŠKO POLJE** s Slivnice razkriva posege v ponikalnice tega kraškega polja. Zgoraj: Voda Stržena v novo izkopanih okljukih, v sredini: trenutni kanal Žerovniščice in zasuti meandri pod njim.

foto: vse **Jošt Stergaršek**

Zadnje ocene kažejo, da skoraj milijonu vrst grozi izumrtje. Glavni razlogi za pospešeno izumiranje organizmov v naši dobi so izginjanje življenjskih prostorov, prelov rib in drugih živali, širjenje invazivnih vrst, onesnaženje in podnebne spremembe. Biotska raznovrstnost planeta Zemlja je v hudi krizi; tokrat žal zaradi človekovih dejanj in dejavnosti.

DELO ČLOVEŠKIH ROK 1: SPREMINJANJE ŽIVLJENJSKIH PROSTOROV

Čprav se razlogi za izumiranje med sabo pogosto prepletajo in dopolnjujejo, se osredotočimo na spreminjanje in izginjanje življenjskih prostorov, kar se dogaja vsak dan in je pogosto tudi zelo opazno.

Ljudje od nekdaj spreminjamo podobo in delovanje narave zaradi preživetja, kar nam je do zdaj

tudi dobro uspevalo. Na to kaže velikost človeške populacije, ki so jo v Združenih narodih že leta 2017 ocenili na 7,6 milijarde. V moderni dobi so se pokazali tudi drugi razlogi za spreminjanje narave "v korist" človeka, npr. sla po dobičku. Žal naša dejanja pogosto prinesejo še niz negativnih posledic, ki se najprej pokažejo na populacijah prostoživečih živih bitij.

Kako ljudje spreminjamo ekosisteme? Na vse možne načine, a vedno učinkovito. Navsezadnje smo mojstri učinkovitosti! Spomnimo se le izsekavanja gozdov, intenzifikacije kmetijstva, izsuševanja močvirij, osnovanja mest v aktivnih strugah rek in posledično reševanja naših bivališč s spreminjanjem naravnih strug v kanale. Prekopu naravnih okljukov v kanale se je izognila le malokatera reka pri nas in tudi ponikalnice na Cerkljskem polju, fenomenu svetovnega pomena, niso izjema.

DELO ČLOVEŠKIH ROK 2: **OSUŠEVALNI POSEGI ALI KANALIZIRANJE PONIKALNIC NA CERKNIŠKEM POLJU**

Presihajoče Cerkniško jezero in gozdovi na pobočjih nad njim so od nekdaj človeku omogočali preživetje. Da smo ljudje na tem območju stalno bivali od kamene dobe dalje, pričajo arheološke najdbe s samega polja in z okoliških vzpetin.

Človek je tu krčil gozdove in jih spreminjal v travnike in pašnike že v obdobju pred mnogimi generacijami, prve ideje in projekti za spremembo vodnega režima z namenom osušiti območje presihajočega Cerkniškega jezera in povečati površine, na katerih bi bilo možno kmetovati, pa so nastali v 18. stoletju.

Nove obdelovalne površine na poplavnem območju naj bi rešile vprašanje, kako nahraniti vse večje število prebivalcev v naseljih ob jezeru, zato so te ideje začeli udejanjati. Sredi 19. stoletja, kmalu po povečanju vhodov v ponorne jame in čiščenju požiralnikov, so opazili, da je »namesto bičja in tršce pričelo dobro seno rasti«. Ob koncu 19. stoletja pa so ljudje že pisali o občutno manjšem ulovu rib in manjšem številu ptic.

S posegi za osuševanje so nadaljevali in med obema svetovnima vojnoma poglobili večje požiralnike v jezerskem dnu, razširili ali na novo odprli vhode v ponorne jame in začeli z melioracijami ponikalnic. Če je v času Valvasorja in Steinberga Cerkniško jezero presahnilo vsakih par ali celo nekaj let, danes presahne večkrat na leto.

DELO ČLOVEŠKIH ROK 3: **DVOJNO DELO**

Danijel Vrhovšek in Darja Istenič v članku *Sanacija malih vodnih tokov in ukrepi za zmanjšanje poplavne ogroženosti Ljubljane – ekoremediacija malih vodotokov* ugotavljata, da se s kanaliziranjem vodotoka med drugim prekine povezava med vodnim in kopenskim ekosistemom, spremeni hidrologija in zmanjša biotska raznovrstnost. Vse to prispeva k slabšanju kakovosti vode, poleg tega hitrejšje odtekanje vode pomeni bolj obsežne in pogoste poplave dolvodno ter suše gorvodno. Tako imajo ta dejanja tudi negativen vpliv na ljudi.

Z razglasitvijo Notranjskega regijskega parka, največjega od treh slovenskih regijskih parkov, se je začelo o idejah, kako obrniti trend negativnih vplivov na naravo in ljudi, govoriti tudi na glas. Ker pa zahteva kopanje nekdanjih okljukov veliko denarja, je edino možnost za uresničitev ideje o re-naturaciji ponikalnic ponujala Evropa s svojo vrečo denarja, namenjeno naravovarstvenim projektom.

Leta 2006 je Notranjski park prvič dobil podporo za obnovo izravnanih strug ponikalnic na Cerkniškem

polju. Takrat smo v okviru LIFE projekta *Presihajoče Cerkniško jezero* aktivirali nekdanje okljuke v zgornjem toku potokov Tresenec in Goriški Brežiček.

Uspeh nas je opogumil, da smo svoje misli in delo usmerili v Stržen, največjo ponikalnico na tem kraškem polju. Nadaljevanje naših prizadevanj speljati vodo Stržena v strugo, po kateri je tekla v času Valvasorja, se je začelo šele leta 2017, ko nam je s projektoma LIFE Stržen in Kras.Re.Vita končno spet uspelo na razpisih za sredstva EU.

Ko se je v letu 2019 večina Slovencev kópala v morju, smo mi želeli kopati na Cerkniškem jezeru. Vendar smo se, tako kot večina Slovencev, bolj kópali, pravzaprav namakali, saj je bil avgust nadpovprečno deževen, Cerkniško jezero pa neobičajno namočeno. V žargonu projektov to pomeni, da je za nas nastopil čas izzivov. Kot že akronim projekta LIFE STRŽEN nakaže, si je Notranjski regijski park za najpomembnejši cilj zadal obnovo vodotoka Stržen, glavne ponikalnice na Cerkniškem jezeru. Avgusta 2019 pa bi Strženu kar težko rekli ponikalnica, saj je bil videti kot Nil. Vendar smo vztrajali. Spremljali smo vremenske aplikacije in vsakič smo našli tudi kakšno, ki za naslednji dan ni napovedala dežja, zato smo vztrajali pri odločitvi, da bomo delali. Skoraj ves avgust smo se ukvarjali z urejanjem dostopa, saj do struge sploh ni bilo možno dostopati glede na dejstvo, da so bili nekateri odseki jezera poplavljeni. Potem pa so se nas slivniške »cuprnce« in vsa druga božanstva, na katera smo se obračali, le usmilila.

Grobemu posegu v naravo se ob izkopu nekdanje struge in omejitvi sedanjega kanala ni bilo mogoče izogniti, vendar izkušnje kažejo, da v par letih posledic gradbenih del ne bomo več videli.

Vse pohvale izbranemu izvajalcu del Nivo Eko za izjemno koordinacijo, da so na jezero poslali najboljše delavce, in kljub temu, da je vse kazalo, da nam v letu 2019 struge ne bo uspelo preusmeriti, SMO JO! V naslednjem letu nas čaka še zasutje

GORIŠKI BREŽIČEK po nekaj desetletjih spet teče po okljukih, ki se vijejo skozi gozdič črnih jelš pod Goričicami na vzhodnem robu Cerknškega polja.

kanala. Ta zapis lahko morda za koga »izpade« šaljivo, vendar pa izkustveno opisuje obdobje, ko kar nekaj ljudi od skrbi ni moglo spati. Pridobljena izkušnja pa je neprecenljiva in potrjuje, da če vztrajaš, je mogoče vse.

Kopanje tudi prek 20 m široke struge v skupni dolžini 4,5 km je obsežen poseg. Čeprav so izvedena gradbena dela nedvomno grob poseg v naravo, se bo sled težke mehanizacije, potrebne za izkop desetine tisočev kubičnih metrov materiala iz nekdanjih okljukov, sama zbrisala. In to hitro. Hitro tudi za človekovo dožemanje časa. Na Tresencu, na primer, tri leta po izkopu nisi več opazili, da je takrat tam nekdo ril z velikim kopačem.

DELO ČLOVEŠKIH ROK 4: **KAJ BOMO PRIDOBILI Z RENATURACIJO?**

Če odštejemo dolžino kanalov, ki jih bomo zasuli, je danes ponovno vijugajoča struga Stržena daljša za tri km. Za občutek, kaj ta številka pomeni v naravi, se sprehodite od glavne ljubljanske železniške postaje do WTC-ja na Dunajski cesti.

Gorazd Urbanič z ljubljanske Biotehniške fakultete, ki se poklicno ukvarja z limnologijo, v renaturaciji nekdanje struge Stržena vidi pridobljen prostor, kjer se bo zadrževalo več vode, kar bo omililo vpliv visokih voda in hkrati omogočilo preživetje vodnih organizmov v suši. Poleg tega podaljšano zadrževanje vode pomeni učinkovitejše kroženje snovi oz. naravno čiščenje vode.

Nenazadnje naravno vijugajoča reka doda k neokrnjeni lepoti pokrajine ... odsev nebeške modrine v okljukih spočije oko vsakega obiskovalca, posebno med opazovanjem z vrha čarovniške Slivnice.

ZA KONEC

Izguba biotske raznovrstnosti, torej pestrosti življenja, ki jo povzročamo ljudje tudi s spreminjanjem in uničevanjem življenjskih prostorov, je globalni problem. Dejstvo. Z obračanjem stran od te težave je ne bomo rešili, ampak le poglobili. Če ostane nerešena, pa bodo najbrž hudo trpeli naši in njihovi otroci.

Časa za razmišljanje ni več, treba je ukrepati. Pisci mračne ali barvite usode zanamcem smo mi. Prava pot je le ena, projekti obnove življenjskih prostorov ter ohranjanje območij z bolj ali manj nemotenimi naravnimi procesi pa eden od korakov k svetli prihodnosti.

Viri:

- KOROŠEC, M. (2002): Sociološki vidiki varovanja narave: primer presihajočega Cerknškega jezera. Dipl. delo, Fakulteta za družbene vede Univerza v Ljubljani, Ljubljana.
- National Geographics online: <https://www.nationalgeographic.com/science/prehistoric-world/mass-extinction/> (20. 11. 2019)
- Notranjsko Primorske novice: Steinberg: Voda v Cerknško jezero pride iz jezer in jam v Javorniku – dostopno na: <https://notranjskoprimorske.si/2015/05/steinberg-je-menil-da-voda-v-cerknisko-jezero-pride-iz-jezer-in-jam-v-javorniku/> (20. 11. 2019)
- UN - Department of Economic and Social Affairs: <https://www.un.org/development/desa/en/news/population/world-population-prospects-2017.html> (20. 11. 2019)
- VRHOVŠEK, D. & ISTENIČ, D. (2011): Sanacija malih vodnih tokov in ukrepi za zmanjšanje poplavne ogroženosti Ljubljane – ekoremediacija malih vodotokov (Mali vodni tokovi in njihovo poplavno ogrožanje Ljubljane). – *GeograFF* 10: 1-17.